

Інна Літвінова

НОВА
УКРАЇНЬКА
ШКОЛА

УКРАЇНЬКА МОВА

6 клас

Навчальний посібник

Частина 2

Створено відповідно
до модельної програми
«Українська мова. 6 клас»
для закладів загальної середньої освіти
(автори Н.Б. Голуб, О.М. Горошкіна)

Харків
Видавництво «Ранок»
2022

Навігатор

Структура та оформлення цього посібника розроблені так, щоб вам було зручно розрізняти тексти різного призначення.

У такий спосіб оформлені правила та інформація про мову, яку потрібно запам'ятати.

У таких бульбашках з'являтимуться підказки, що допоможуть пригадати вивчене в попередніх класах.

У рубриці **«Про що говорять слова»** ви знайдете різні цікавинки про лексику української мови.

Вправи впізнати легко, адже всі вони починаються зі слова **Вправа** 😊
А особливості цих вправ показані такими позначками:

вправа на повторення й актуалізацію

вправа з аудіосупроводом

робота в групі або в парі

створюємо свій словничок

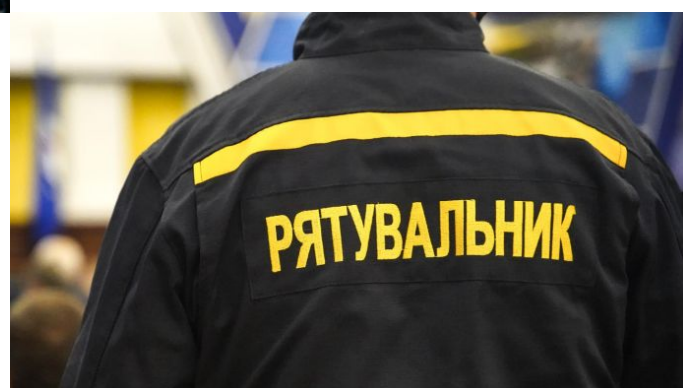
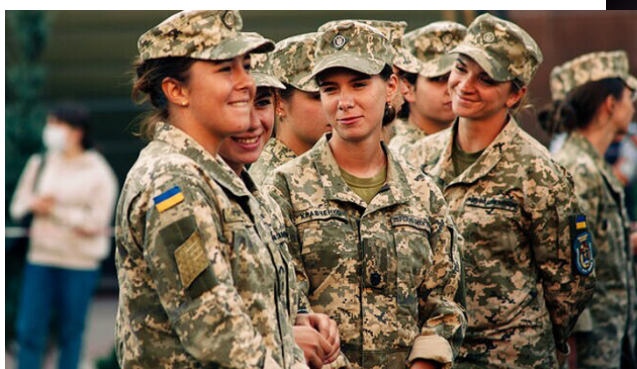

завдання на вибір

РОЗДІЛ 2. БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ

У цьому розділі ми поговоримо про таке:

- Із яких значущих частин складається слово.
- Чим відрізняються спільнокореневі слова від форм одного слова.
- Чому закінчення називається змінною частиною слова.
- Для чого потрібні префікси та суфікси.
- Як правильно писати деякі префікси і суфікси.

Будова слова. Корінь слова. Спільнокореневі слова й форми слова

Вправа 1

1. Прочитайте слова у двох стовпчиках.

Україна

України

Україні

Україну

Україною

Україно

Україна

українка

українець

український

праукраїнський

проукраїнський

2. Поміркуйте, чим відрізняються слова у двох стовпчиках. У якому стовпчику подано форми слова, а в якому — спільнокореневі слова?

3. Чим різняться між собою форми одного слова?

4. Чим різняться спільнокореневі слова?

5. Пригадайте, які є значущі частини слова. Для чого вони потрібні?

Слова складаються з найменших значеннєвих частин, серед яких виділяють **корінь**, **префікс**, **суфікс** і **закінчення**. Кожна частина слова є носієм лексичного, словотвірного або граматичного значення.

Розділ мовознавства, що вивчає будову слова, називаємо **морфемікою**. Назва утворена від давньогрецького слова, що в перекладі означає «вид, форма».

Корінь є носієм лексичного значення слова. Він є спільною частиною для **спільнокоренєвих** слів (зі *спільним* коренем), наприклад:

Україна, українка, українець, український.

Спільнокореневі слова можуть бути однією частиною мови (приклад вище) або різними:

Україна — український, по-українськи.

Форми того самого слова відрізняються лише закінченням, що виражає граматичне значення слова (рід, число, відмінок тощо):

українка, українки, українками.

Вправа 2

1. Випишіть із поданих слів ряди спільнокореневих. Виділіть корінь.

Правда, перемога, правдолюб, переможний, герой, правдивий, переможець, героїзм, перемагати, героїчний, виправдання, супергерой.

2. Утворіть граматичні форми виділених слів, позначте закінчення.

Вправа 3

1. Із кожного ряду випишіть спільнокореневі слова.

Сила, сильний, силач, силою, суперсила, сили, силачка, непосильний.

Вірний, віра, вірянин, вірна, довірливий, вірного, зневірений.

Могти, можу, могутній, змога, зможемо, могутність, могли.

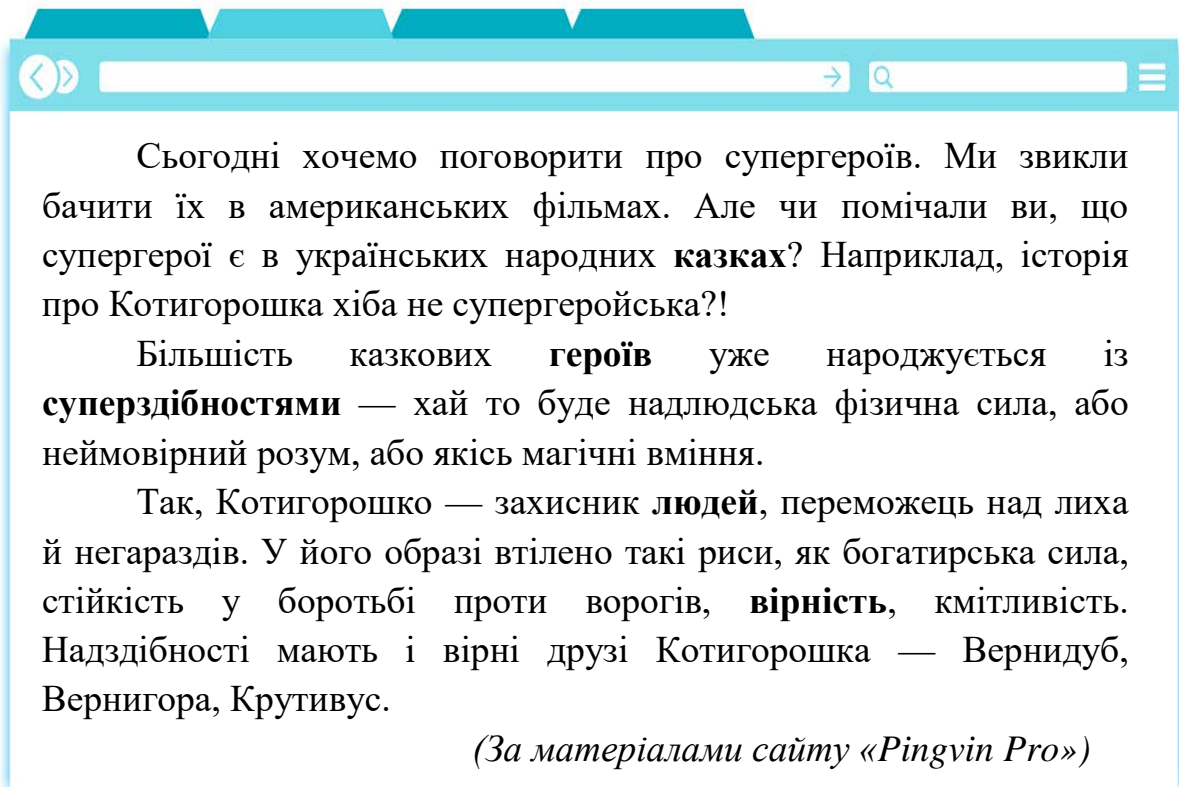
**Частини
слова:**
корінь
суфікс
префікс
закінчення

2. У виписаних словах позначте префікси і суфікси, якими вони відрізняються.

Вправа 4

1. Прочитайте текст.

Сьогодні хочемо поговорити про супергероїв. Ми звикли бачити їх в американських фільмах. Але чи помічали ви, що супергерої є в українських народних **казках**? Наприклад, історія про Котигорошка хіба не супергеройська?!

Більшість казкових **героїв** уже народжується із **суперздібностями** — хай то буде надлюдська фізична сила, або неймовірний розум, або якісь магічні вміння.

Так, Котигорошко — захисник **людей**, переможець над лиха й негараздів. У його образі втілено такі риси, як багатирська сила, стійкість у боротьбі проти ворогів, **вірність**, кмітливість. Надздібності мають і вірні друзі Котигорошка — Вернидуб, Вернигора, Крутивус.

(За матеріалами сайту «Penguin Pro»)

2. Випишіть із тексту слова, спільнокореневі до виділених. Доберіть ще кілька власних прикладів.

3. Згадайте приклади казкових супергероїв. Розкажіть про одного з них, відповідаючи на запитання: *Як його звали? З якої він казки? Які надздібності мав? Для чого використав свою суперсилу?*

Зверніть увагу! Не всі слова з однаковим коренем є спільнокореневими. Подібні корені можуть бути різними за значеннями. Такі корені називаються омонімічними (однозвучними), порівняйте: *вільний — віл, лис — лисина, метушливий — мета.*

Вправа 5

1. Знайдіть і випишіть третє зайве у кожному ряді слово (корінь якого омонімічний до двох інших слів).

Довіра, вірус, вірний; плач, заплакати, плакат; лікувати, лікоть, лікар; солоний, солити, соло; вода, водити, водій.

2. До виписаних слів доберіть спільнокореневі слова.

Вправа 6

1. Прочитайте слова.

Радий, радити, радість, радник, радощі, радісний, рада, радіти, зраділий, порадник, порадувати, порадити, розрадити.

2. Поміркуйте, чи всі слова спільнокореневі.

3. Розподіліть слова на два стовпчики (самі поміркуйте, за яким принципом). Запишіть їх, виділивши корені.

Зверніть увагу! Інколи один і той самий корінь може зазнавати чергувань голосних або приголосних звуків, тому виглядатиме неоднаково: *зміг — змога, друг — друзі — дружити*.

Вправа 7

1. Спишіть слова, виділіть корені.

Сіль, солити; сім, семи; стіл, столи; дзвін, дзвони; політ, лечу; осені, осінній.

Ходити, ходжу; вухо, вушний; хотіти, хочу; порада, раджу; рука, ручка; огородити, огорожа.

Нога, ніжка; бік, на боці; нести, зношений; пекти, піч; ліг, лежень; рід, народження.

2. Поміркуйте, що відбувається у коренях.

3. Чим відрізняються слова в рядках?

Вправа 8

1. Прочитайте виразно уривок із української народної казки «Мудра дівчина».

— Піди та **скажи** своїй **дочці**: нехай вона прийде до мене в **гості**, та так, щоб ні йшла, ні їхала; ні боса, ні взута; ні з гостинцем, ні без гостинця. А як вона цього не зробить, то буде лихо.

Іде знов батько плачучи додому. Прийшов та й каже дочці:

— Ну що, дочко, будемо робити? Пан загадав так і так. І розказав їй усе. Маруся каже:

— Не журіться, тату,— все буде гаразд. Підіть купіть мені живого **зайця**.

Пішов батько, купив живого зайця. А Маруся одну **ногу** взула в драний черевик, а друга боса. Тоді піймала **горобця**, взяла **гринджоли**, запрягла в них цапа. От узяла зайця під **руку**, одну ногу поставила в санчата, а другою по шляху ступає — одну ногу цап везе, а другою йде. **Приходить** отак до пана в двір, а пан, як побачив, що вона так іде, та й каже своїм **слугам**: «Прицькуйте її собаками!»

Ілюстрація Валентини Мельниченко

Ті як прицькували її собаками, а вона й випустила їм зайця. Собаки погнались за зайцем, а її покинули. Вона тоді прийшла до пана в світлицю, поздоровкалась та й каже:

— Ось вам, пане, гостинець. — Та й дає йому горобця. Пан тільки хотів його взяти, а він — пурх та й **вилетів** у відчинене **вікно**!

2. Випишіть виділені слова, доберіть до них спільнокореневі чи змініть форму слова так, щоб звуки в корені чергувалися, наприклад: скажи — казати.

3. Поміркуйте, яку суперсилу має Маруся. Чи цінується така надздібність у нашому житті?

Ви вже знаєте, що для зв'язку речень у тексті використовують різні мовні засоби: займенники, сполучники, повтори слів тощо.

Спільнокореневі слова також є засобом зв'язку речень у тексті, наприклад: *Летять* вони та й *летять*. *Нарешті прилітають* до орлова брата.

Вправа 9

1. Прочитайте фрагменти українських народних казок.

Є у вас, тату, у Києві чоловік, на ймення Кирило, на прізвище Кожум'яка. Благайте ви його через старих людей, чи не схоче він із змієм побитися, чи не визволить мене, бідну, з неволі!

***

Обійняв його цар, привітав. І царівна рада — який у неї гарний чоловік буде.

***

Якщо вилікуєш, нагороджу тебе так, що не буде багатшого од тебе у світі. Ще й дочку свою віддам за тебе.

***

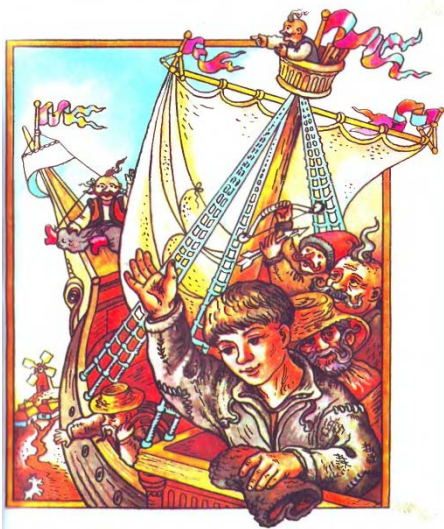
Жили дід та баба, і було в них два розумних сини, а третій дурний. Розумників вони жалують, а дурника тільки лають.

***

Цар побачив, що нічого не вдіє, покликав дурня до себе. А той став такий, що й не впізнати: шапочка золота, сам гарний, що й не сказати.

***

Той перстень і розсипався пшоном — так і порозкочувалось по усій хаті. А одна пшонина закотилася під ноги царівні.

2. Назвіть засоби зв'язку речень у тексті.
3. Випишіть речення, у яких засобом зв'язку є спільнокореневі слова, виділіть корінь.

Вправа 10

1. Спишіть текст і продовжте думку, використовуючи спільнокореневі слова як засіб зв'язку в тексті (дивіться для прикладу три перші речення). Зауважте: слово, до якого треба дібрати спільнокореневе, виділене шрифтом у кожному попередньому реченні.

Героями українських народних **казок** часто є люди з надприродними здібностями. **Казкові супергерої** зазвичай дуже **сильні**. Їхня **сила** служить інтересам **добра**. Попри (*прикметник*) наміри, на шляху героя трапляється багато **перешкод**. Але нічого не може (*дієслово*) в реалізації мети, якщо думки по-справжньому **чисті**, а вдача **шляхетна**. (*іменник*) помислів та

(іменник) мети — це те, що завжди на часі та не має залишатися лише в казках. Творімо (прикметник) реальність разом.

Вправа 11

1. Напишіть твір-опис персонажа за ілюстрацією. Зробіть акцент на тому, як портрет відображає характер героя.

2. Проаналізуйте, які засоби зв'язку ви використали у своєму творі.

3. Чи є у тексті спільнокореневі слова?

Вправа 12

Виконайте тестові завдання. У кожному завданні виберіть один правильний варіант.

1. Спільнокореневими є слова в рядку

А воднораз, водний

Б плато, плаття

В роса, зрошений

Г порічка, річковий

2. Форми одного слова наведено в усіх рядка, ОКРІМ

А перемогти, перемога

Б голова, голови

В іде, ідемо

Г зелений, зелена

3. Спільнокореневим до слова *ніжка* є

А ніжний

Б ніж

В нога

Г сніжка

4. Спільнокореневими до слова *вік* є всі слова, ОКРІМ

А вічність

Б вікно

В вікувати

Г повік

5. Спільнокореневим до слова *програма* є слово

А гра

Б грам

В програти

Г програміст

Незмінні й змінні слова. Основа та закінчення

Вправа 13

1. Прочитайте слова й запишіть їх.

надсмільливий
надсмільлива
надсмільливого
надсмільливій

2. Поміркуйте, це спільнокореневі слова чи форми одного слова?
3. Виділіть змінну частину. Пригадайте, як вона називається.
4. Як називається незмінна частина? Чи можна поділити її на менші частини слова? Які? Позначте їх графічно.

Змінні слова (які можуть *змінити* граматичну форму — рід, число, відмінок тощо) мають закінчення.

Закінчення — це *змінна* частина слова (постійно *змінюється*), що виражає його граматичне значення (дивіться приклади у вправі вище). Закінчення виражають граматичні значення роду, числа й відмінка.

Щоб визначити закінчення, необхідно утворити кілька форм цього слова: та частина, яка змінюється, і буде закінченням.

Частина змінного слова без закінчення називається основою.

Основа — це незмінна частина слова, яка є носієм його лексичного значення. В основу обов'язково входить корінь, а також префікс і суфікс, якщо вони є.

Вправа 14

1. Спишіть слова.

Ріка, ріки, рікою; річковий, річкова, річковою; плаваю, плаваєте, плавали; сім, семи, сімом; наш, наша, наших.

2. Визначте закінчення слів та основу.
3. Визначте, до яких частин мови належать слова.

4. Продовжте думку:

Закінчення мають слова, які належать до таких частин мови: ...

Вправа 15

1. Спишіть слова, визначаючи закінчення та основу.

Літературний, історія, розуміємо, одному, комікси, харизматичний, версія, цікавлять, якого.

2. Назвіть частини мови, до яких належать слова.

Запам'ятайте! Якщо слово змінне, воно обов'язково має закінчення, яке може бути матеріально вираженим або нульовим: *комікс*∅ — *комікс* **ом** — *комікс* **и**.

Лише основу мають **незмінні** слова — такі, що не змінюються і не мають граматичних форм.

До них належать:

- невідмінювані іменники та прикметники іншомовного походження (основа слова складається тільки з кореня): *худі, відео, метро*;

- неозначена форма дієслова (питання *що робити? що зробити?*): *думати, радіти*;

- деякі числівники: *мало, багато*;

- прислівники: *вгору, натхненно*;

- аббревіатури (утворення з перших літер, що входять до складу назви): *ЗСУ* (Збройні сили України), *ООН* (Організація Об'єднаних Націй);

- службові частини мови: *понад, хоча, тільки*;

- вигуки: *овва! бувай!*

Вправа 16

Спишіть слова, виділіть основу та закінчення. Доведіть, що в цих слів є закінчення, дібравши форми слів.

Зразок: *гаджет*∅ (*гаджет* **а**, *гаджет* **ом**).

Хоробрий, принциповість, справедлива, оповідання, такий, приборічник, подолав, світ, відчайдушна, пальто.

Вправа 17

1. Спишіть слова, виділяючи основу.

Поважати, нарешті, ЄС (Європейський Союз), ой, над, обороняти, таксі, і, практично, пані, геть, НУШ (нова українська школа).

2. Доведіть, що в цих словах немає закінчення (скористайтеся правилами вище). Над кожним словом надпишіть номер пункту з правила.

Вправа 18

1. Випишіть слова, що мають закінчення.

Абсолютно, летовище, серед, вирішити, ідея, хіба, турбота, понад, аніме, всесвітньо, ерудиція, розумник, манга (комікси), аватар, геть, текст, читати, безліч, улюблений, ВНЗ (вищий навчальний заклад), цікавезно, радість, сучасно, автор.

2. З перших літер виписаних слів складіть слово, прочитайте його.

3. Доведіть наявність закінчення у словах, що мають нульове закінчення.

4. З'ясуйте, до яких груп незмінюваних слів належать невиписані слова.

Вправа 19

1. Прочитайте огляд книжок із трилогії Сергія Оксеніка «Лісом, небом, водою».

Інколи для того, щоб герой як слід проявив себе, йому чи їй доводиться діяти у справді надзвичайних обставинах. Наприклад, у постакаліптичному світі, де дуже мало можливостей, зі зброї — ніж і лук, а от ворогів не перелічити. Все, на що лишається розраховувати в цьому світі — це власна інтуїція. Але якщо доля буде прихильною, за ядучими кущами ховатиметься не ще одна загроза, а несподіваний друг. Такий, яким для Лисого стала Леля.

Обкладинка першої книжки трилогії (видавництво «Смолоскип», художник Олександр Міхнушов)

Обкладинка другої книжки трилогії

Лисий — підліток, якого два роки тренували для довгої подорожі, сповненої небезпек. Він знає, чого варто остерігатися, знає, як захистити себе від різних ворогів, — та при цьому Лисий навіть не здогадується, що йому доведеться відповідати не лише за себе.

Леля — дівчина-воїн. Вона розумна, вправно стріляє з арбалета, а також уміє подбати про дітей, що залишилися без батьків. А ще, як читач згодом дізнається, дівчина певним чином пов'язана з живою водою. До речі, ми забули сказати, що при всьому цьому Леля ще й дуже вродлива. Та не це ж є головним для супергероїв, чи не так?

(Із інформаційного ресурсу «BaraBooka»)

2. Із першого абзацу виписіть незмінювані слова.
3. Визначте тему, підтеми (мікротеми), ключові слова та основну думку тексту.
4. Напишіть розповідь про свого улюбленого літературного героя (5—7 речень). Розкажіть про нього у класі.

Вправа 20

1. Прочитайте фрагмент комікса Костянтина Сулими «Буйвітер».

2. Пофантазуйте і створіть свого персонажа.

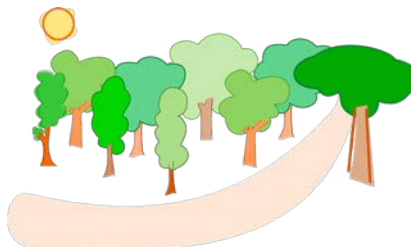
Корінь, суфікс, префікс

Вправа 21

1. Прочитайте слова. Поміркуйте, чим вони відрізняються.

Ліс, праліс, лісок, лісний.

2. Спишіть слова, виділіть основу та закінчення.
3. Виділіть корінь, префікс і суфікс.

Як ми вже знаємо, в основу слова входять усі частини слова, окрім закінчення: корінь, суфікс, префікс. Про корінь ми з вами вже поговорили.

Частину слова, що стоїть перед коренем і служить для творення нових слів, рідше форм слів, називають **префіксом** (у перекладі з латинської мови означає «прикріплений спереду»). Наприклад: *герой* — *супергерой* (префікс надає значення найвищої якості), *шкільний* — *пришкільний* (розташування поряд зі школою).

Підказка. Щоб визначити префікс, треба дібрати слова з різними коренями, що мають однаковий префікс, і порівняти значення слів, які утворюються завдяки йому, наприклад: *супергерой* — *супермаркет* — *суперсила* — *суперефектний*, *пришкільний* — *приміський* — *прибережний* — *присадибний*.

Вправа 22

1. Утворіть слова із запропонованими префіксами та запишіть їх.

Дід (*пра-*), дорогий (*пре-*, *не-*), їхати (*при-*, *до-*, *ви-*, *за-*, *пере-*, *від-*, *з-*, *під-*), читати (*по-*, *до-*, *про-*, *недо-*, *з-*, *ви-*), важливий (*над-*, *не-*), друг (*не-*, *супер-*).

2. Поміркуйте, чим відрізняються слова.
3. Чи належать твірні слова та нові до однієї частини мови?

Вправа 23

1. Спишіть слова.

Співбесіда, співучасть, співак, співпраця.

Зробити, здати, зорати, зловтішатися.

Премудра, прем'єрський, пресильний, преглибокий.

Передмова, переддень, передувати, передісторія.

Противитися, прочитати, прослухати, прогортати.

2. Виділіть корені та префікси, знайдіть зайве слово в кожному ряді.

Вправа 24

1. Спишіть речення.

Анна Ярославна з Києва — прабабуся майже 30 французьких королів.

Григорій Сковорода — не лише видатний поет, філософ і співак, його називають неформалом свого часу.

Степан Бандера — один із найвідоміших українських політиків.

Вірші Тараса Шевченка і сьогодні звучать надзвичайно актуально.

Роксолана, безперечно, є однією з найбільш впливових жінок в історії.

2. Знайдіть слова, що мають префікси, виділіть у них корені та префікси.

Частина слова, що стоїть після кореня перед закінченням і служить засобом творення нових слів або форм слів, називають **суфіксом** (у перекладі з латинської мови означає «прикріплений»). Так, у слові *героїня* суфікс надає значення жіночого роду (уже згадували фемінитиви).

Підказка. Для того щоб правильно визначити суфікс, треба дібрати слова з різними коренями, що мають однаковий суфікс, і порівняти значення слів, які утворюються завдяки йому, наприклад: *героїня* — *мисткиня* — *графиня* (за допомогою суфікса *-ин-* утворено назви осіб

жіночої статі), донечка — кружечка — сонечко (суфіксом *-ечк-* утворюємо зменшено-пестливі назви).

Вправа 25

1. Утворіть слова із запропонованими суфіксами та запишіть їх (не забудьте додати й закінчення).

Телефон (*-н-, -чик-, -ува-, -н-*), доня (*-к-, -ечк-, -ин-*), хата (*-ин-, -к-, -н-*), читати (*-анн-, -к-, -ач-, -ан-*).

2. Поміркуйте, чим відрізняються слова.

3. Чи належать твірні слова та нові до однієї частини мови?

Вправа 26

1. Спишіть слова, виділіть у них корені, закінчення та суфікси.

Стежка, стежина, стежечка; дорогий, дорогенький, дорогесенький; тегати, тегнути; написати, написаний, написавши.

2. Поміркуйте, як суфікси змінюють значення слів.

Вправа 27

1. Доберіть до поданих слів спільнокореневі.

Зразок: *швидкий* — *надшвидкий*, *швидкість*.

Рятувати, чудо, враження, перемога, сильний.

2. Виділіть усі частини слова.

Вправа 28

1. Спишіть текст.

Усім вам випадало тримати в руках українські гривні. А чи знаєте ви, у чому унікальність нашої валюти? Якщо на грошах інших країн можна побачити портрети президентів, зображення міст, квітів, тварин, птахів чи навіть **казкових**

персонажів, на лицьовому боці наших банкнот зображено портрети видатних українців — діячів історії та літератури, яких можна вважати справжніми героями. На грошах України різного номіналу ми бачимо

Володимира Великого, Івана Мазепу, Богдана Хмельницького, Івана Франка, Михайла Грушевського, Тараса Шевченка, Лесю Українку, Григорія Сковороду, Володимира Вернадського.

2. Виділіть префікси та суфікси у виділених словах.
3. Поясніть правопис великої літери у словах.

4. Підготуйте цікаву розповідь про одного зі згаданих діячів.
5. Поміркуйте, чий портрет ви порадили б розмістити на банкноті. Чому?

Вправа 29

1. Прочитайте текст.

Іван Сила — найсильніша людина світу XX століття

Іван Фірцак — український самородок, про якого європейці склали легенди. У народі його називали Іваном Силою, а весь світ запам'ятав його циркове прізвисько — Кротон.

Про закарпатського богатиря говорили змалечку. То почують, що юнак сам запряг себе у плуг, то побачать, як на плечах несе теля. Батьки розуміли, що сина біля себе тримати не варто і вирішили відправити Івана до Чехії.

Спочатку йому жилося не солодко і зірок із неба він не хапав. Працював Іван Фірцак то на заводі, то вантажником на вокзалі, аж доки не почув вихваляння мандрівного силача, який запевняв, що перемаже кожного. «Чому б не спробувати?» — подумав українець. Він спробував і здобув перемогу, після якої тренери помітили його талант.

У 23 роки Іван Фірцак став чемпіоном із важкої атлетики, 70 разів перемагав у змаганнях із гирьового спорту. Але спорт не приносив великих заробітків, і український силач вирішив спробувати свою силу у цирку. Долонею Іван прибивав дубову дошку 20-сантиметровими цвяхами, а потім зубами їх витягував. Вигинав серце із металевої арматури та багато інших цікавих трюків. Подивитися на це видовище приходив і президент Чехословаччини, і навіть королева Британії

З «Герцферт-цирком» Іван Фірцак об'їздив півсвіту, полонивши своєю майстерністю Угорщину, Болгарію, Грецію, Румунію, Францію, Данію, Нідерланди, Польщу, Канаду, США та багато інших країн. Загалом виступав у 64-х країнах світу і скрізь його виступи приймали з оваціями.

Обкладинка книжки Олександра Гавроша, написаної на основі життя Івана Фірцака (видавництво «А-ба-ба-га-ла-ма-га», 2013 рік)

Іван Фірцак із дружиною виконують цирковий номер 1931 року в Парижі

Тріумфальний історичний виступ відбувся у США, де Іван Сила вразив американців своїм трюком, коли лягав на землю, а машина переїжджала колесом через його горло. Цей виступ приголомшив аудиторію, а керівництво заводу «Форд» за здійснення цього неймовірного трюку подарувало українцю іменний автомобіль. До речі, коли Іван Фірцак повернувся на Батьківщину, місцева адміністрація хотіла конфіскувати автомобіль, але Іван взяв кувалду та розтросив американський подарунок. За такий вчинок він був покараний: його посадили до в'язниці й побили.

Іван Фірцак 70 разів перемагав у змаганнях з гирьового спорту, став переможцем конкурсу краси тіла в Парижі. За його феноменальну силу, трюки та унікальні рекорди світова громадськість нарекла Фірцака ім'ям античного героя Кротона. У 1928 році був визнаний найсильнішою людиною планети. Деякі силові трюки Івана Фірцака-Кротона досі ніхто не може повторити.

(За матеріалами сайту «Львів. Місто натхнення»)

2. Поміркуйте, яка основна думка тексту.
3. Визначте ключові слова.
4. Скориставшись алгоритмом, складіть план тексту.

Як скласти план тексту

1. Поділіть текст на змістові частини.
2. Визначте мікротему кожної частини.
3. Доберіть підзаголовки до кожної частини.
4. Запишіть підзаголовки як назви пунктів.

Вправа 30

Виконайте тестові завдання. У кожному завданні виберіть один правильний варіант.

1. Незмінними є обидва слова в рядку
А відчуття, наперед
Б кіно, аквамен
В перегляд, хоча
Г турне, запланувати
2. Змінними є всі слова в рядку
А дуже сміливий воїн
Б наділений надприродними силами
В багато інших персонажів
Г має унікальне хобі
3. Префікс є у всіх словах, ОКРІМ
А праліс
Б практика
В прадавній
Г прабабуся
4. Суфікса немає у слові
А рука
Б ручка
В рученька
Г ручище
5. Префікс і суфікс мають усі слова, ОКРІМ
А прадавній
Б поробка
В дочитаний
Г надійний

Написання префіксів З-, ЗІ-, С-

Вправа 31

1. Порівняйте слова.

ЗРОБИТИ

СТВОРИТИ

ЗІСТАВИТИ

2. Спишіть слова, виділіть у них префікси.

3. Поміркуйте, чи однакові префікси за значенням.

4. Спробуйте прочитати всі слова так, ніби всі вони мають префікс З-.

А потім із С- та ЗІ-. Поміркуйте, чим зумовлений вибір префікса?

Префікси З-, С-, ЗІ- є звуковими варіантами одного префікса. Вибір варіанта залежить від наступного звуку чи звуків.

З-	С-	ЗІ-
<p>Пишемо зазвичай, окрім випадків перед к, п, т, ф, х:</p> <p>зробити, з'ясувати</p>	<p>Перед буквами на позначення глухих приголосних к, п, т, ф, х:</p> <p>скріпити, спересердя,</p> <p>сфотографувати,</p> <p>схотіти, стишити</p>	<p>Перед коренем, що починається кількома приголосними:</p> <p>зібрати,</p> <p>зіштовхнутися,</p> <p>зів'янути [з'ів'янути]</p>
<p>Згадайте! В усному мовленні префікс з- перед глухим оглушується (зсунув — [с:]унув), а перед шиплячим уподібнюється до нього (зшити — [ш:]ити)</p>	<p>Запам'ятати ці приголосні можна у фразі:</p> <p>кафе «Птах»</p>	<p>Цей варіант префікса є засобом милозвучності: він дозволяє уникнути складного для вимови збігу приголосних</p>

Вправа 32

1. Спишіть слова, розподіливши їх на три стовпчики: зі префіксом З-, С- та ЗІ- відповідно.

Збагатіти, зізнатися, скаменіти, зібрати, зламати, зіпсувати, сплачений, збалансованість, сфотографувати, схопити, здригтися, збентежений, скисати, зберегти, складений, сформулювати, зготувати, стверджувати, схарактеризувати, збадьорити, зіграти.

2. Виділіть префікси. Поясніть вибір префікса в кожному стовпчику.

Вправа 33

1. Розгляньте малюнок. Для чого він створений? Згадайте, як називаються такі малюнки.

4. Поміркуйте, чим схожі приголосні з мему. Чому саме перед ними маємо префікс с-?

Вправа 34

1. Від поданих слів утворіть нові з префіксами з-, с- чи зі-.

..біг, ..керувати, ..скочити, **..жалитися**, ..палахнути, ..дивуватися, ..плеск, ..лякатися, ..ставлення, ..легка, ..догад, ..тікати, ..будник, ..фокусувати, **..жовклий**, ..стрибнути, ..худнути, ..тримувати, ..ходинка, ..гадати.

2. Виділіть префікси, поясніть правила.

3. Запишіть виділені слова фонетичною транскрипцією.

4. Поміркуйте, чим відрізняються за змістом запропоновані слова та утворені.

Вправа 35

1. Спишіть речення, виділіть префікси та корені у словах.

Знайомий знавець зоряних знаків зачудувався зірками, задумався, зіштовхнувся із зеброю, зітхнув і згарячу з'їв здоровенну здобу.

Старанний студент схилився над статтею зі сфотографованим старовинним сувоєм, стиснув смартфон і сказав: «Супер! Справжня сенсація!»

2. Виділіть префікси, де вони є. Поясніть правопис префіксів.

Вправа 36

1. Від запропонованих утворіть нові слова з префіксами З-, С- чи ЗІ-, запишіть їх, розподіливши їх на три стовпчики.

..більшити, ..казаний, ..нищити, ..повільненість, ..близька, ..хвалити, ..скочити, ..падати, ..бгати, ..гіркий, ..повзти, ..добути, ..говоритися, ..тертий, ..штовхнутися, ..лити, ..хилити, ..лізти, ..нижати, ..тягувати, ..долати, ..пиляти, ..клеїти, ..гнути.

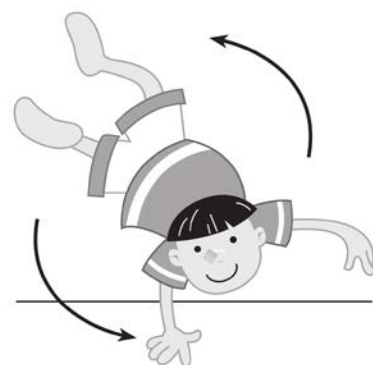
2. Виділіть префікси. Поясніть вибір кожного.

3. Поміркуйте, омонім із яким значенням є у виділеного слова. Чи буде в нього префікс? Складіть речення з обома омонімами.

Вправа 37

1. Прочитайте текст.

Мені подобаються сильні загартовані люди. Тато казав мені, що для того, аби мати міцне тіло й сильні м'язи, треба систематично виконувати фізичні вправи. Учора я нарешті вирішив **пробувати** серйозно займатися спортом. Я **робив** вправи на прес, присідання, підтягування. Я розумів, що працювати треба кожного дня, щоб **формувати** звичку. Тато **фотографував** мене і **творив** колаж зі світлин.

2. Поміркуйте, як зміниться оповідь, якщо до виділених дієслів додати префікси З-, С- чи ЗІ-.

3. Запишіть текст, додавши до виділених дієслів префікси З-, С- чи ЗІ-. Поясніть правопис.

Вправа 38

1. Розгляньте малюнки, прочитайте підписи. Які помилки в них зроблено?

2. Доберіть правильні варіанти, складіть із ними речення (за потреби скористайтеся довідкою).

Довідка: думки ..бігаються, ..їхати з глузду.

3. Поясніть правопис префіксів у дібраних фразеологізмах.

Написання префіксів РОЗ-, БЕЗ-

Вправа 39

1. Прочитайте слова та розгляньте ілюстрації.

РОС-

КАЗАТИ

РОЗКАЗАТИ

БЕС-

КІНЕЧНИЙ

БЕЗКІНЕЧНИЙ

2. Поміркуйте та висловте припущення: у чому ідея цих малюнків?

Префікси РОЗ-, БЕЗ- завжди пишуться із З: *розповісти, безкрайї*.

Зверніть увагу! В усному мовленні оглушення відбувається у префіксі РОЗ- перед наступним глухим (*ро[сн]овісти*), а також у префіксах РОЗ-, БЕЗ- маємо уподібнення [з] до наступного шиплячого приголосного (*ро[ж:]алувати, бе[ж:]алісний*).

Вправа 40

1. Прочитайте слова. Спишіть їх у три стовпчики, розподіливши іменники, прикметники та дієслова, виділіть префікси.

Ро..багатіти, бе..проблемний, ро..їхатися, бе..пека, ро..клад, бе..водний, бе..робітний, ро..діл, ро..друкувати, **ро..жарити**, бе..іменний, бе..кінечність, ро..гойдати, ро..дум, бе..страшний.

2. Зробіть висновки, які префікси більше властиві іменникам, прикметникам та дієсловам.

3. Виділене слово запишіть фонетичною транскрипцією.

Вправа 41

1. Від поданих слів утворіть нові із префіксом БЕЗ-.

Хмарний, водний, звучний, **шумний**, законний, зоряний, крайній, радісний.

2. Поміркуйте, як відрізняються нові слова від запропонованих за значенням.

3. Слова, утворені від виділених, запишіть фонетичною транскрипцією.

Вправа 42

1. Від поданих слів утворіть нові із префіксом РОЗ-.

Малювати, копати, казати, в'язати, **кидати**, плести, фарбувати, **шити**.

2. Поміркуйте, чим відрізняються нові слова від запропонованих.

3. Слова, утворені від виділених, запишіть фонетичною транскрипцією.

Вправа 43

1. Поясніть правопис префіксів у словах.

Сказати — розказати, зробити — розробити, скидати — розкидати, скутий — розкутий, звантажити — розвантажити, звести — розвести.

2. Випишіть пари слів, які є антонімами.

Вправа 44

1. За лексичним значенням з'ясуйте слова (вони повинні мати префікс З-/С-/ЗІ-, РОЗ- або БЕЗ-).

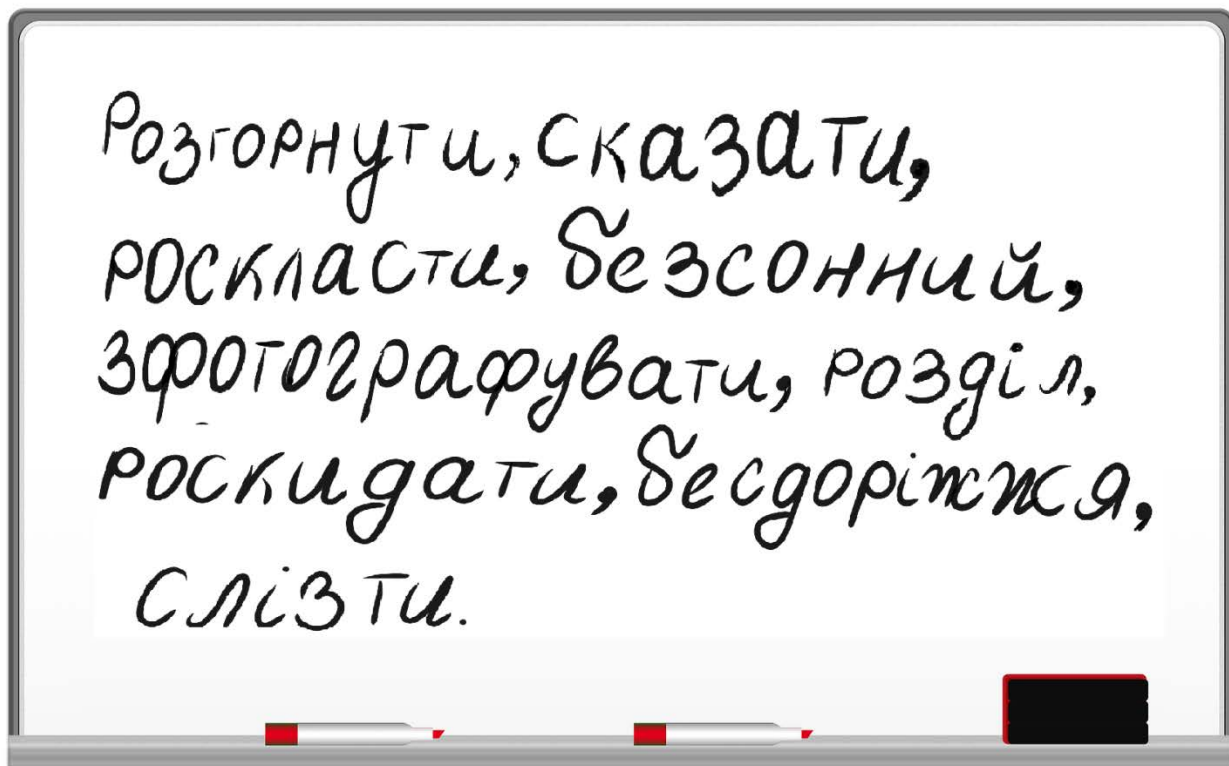
Зразок. *Давати щось кільком людям — роздавати. Василь роздав усім нам інтернет.*

Такий, що не має проблем; поставити запитання; обмінювати великі грошові знаки на відповідну кількість дрібніших одиниць; стати диким; той,

що не має води; з правого чи лівого боку; той, що не має крил; гнути, надати чому-небудь форми дуги.

Вправа 45

1. Учень чи учениця шостого класу однієї зі шкіл виконали на дошці вправу. Знайдіть слова з помилками, запишіть їх правильно.

2. У виписаних словах виділіть префікси, поясніть їхній правопис.
3. Складіть речення з кожним із виписаних слів.

Вправа 46

1. Запишіть прислів'я та приказки, заповнивши пропуски.

Віра в героїзм ..творює героїв. Героєм впадеш — піднімуть, боягузом впадеш — ро..чавлять. Можливе ..робить кожен, неможливе — тільки відважний. У хоробрих є тільки бе..смертя. Без відваги зазнаєш ..неваги (*Народна творчість*).

2. Оберіть один із фразеологізмів і розкажіть, як ви розумієте його значення.

Вправа 47

1. Прочитайте уривок із допису, який активно поширюють у соціальних мережах.

Як гадаєте, що Сірко робив у Франції, чекаючи оплати від Мазаріні?

От як гадаєте?

Пиячив?

Гульдебасив?

І отут я був шокований відкриттям.

Іван Сірко читає в Сорбоні лекції латиною з історії Польщі та Руси-України.

Лекції!! Латиною!! В Сорбонні!! Учить французьких студентів.

Сірко Іван Дмитрович (1610—1680). Найславніший кошовий отаман Запорозької Січі родом з м. Мерефи сучасної Харківської області (за іншою версією — з Поділля)

Талановитий полководець лускав неприступні фортеці, як насіння.

П'ять років!! французи не могли повернути собі фортецю Дюнкерк. Найняли Сірка з козаками за високу плату. Два дні козаки ходили навколо фортеці, вивчали місцевість і розробляли план. На третій день козаки взяли фортецю за кілька годин без єдиного пострілу і повернули її французам.

2. Пригадайте, що вам відомо про джерела достовірної інформації. Чи є надійним джерелом текст без указання автора, який поширило багато людей? Висловте припущення, чи є в дописі про Івана Сірка неправдива інформація, і якщо так, то яка саме.

3. Прочитайте уривки зі статті з ресурсу «StopFake», присвяченого спростуванню неправдивої інформації. Чи справдилися ваші припущення?

...Володимир Голобуцький зосередив свою увагу на історіографії цього питання. Історик проаналізував публікації, а також джерела, на які посилаються їхні автори, і дійшов висновку, що використані авторами джерела не дозволяють стверджувати, що козаки Війська Запорізького брали участь у битві під Дюнкерком.

...Історик Артем Папакін вважає малоімовірним твердження про викладацький досвід Івана Сірка в Сорбонні.

«У європейських університетах мали право викладати тільки особи, які самі отримали університетську освіту і мали ступінь бакалавра або магістра. Отже, щоб викладати в Паризькому університеті, Іван Сірко мусив здобути освіту в одному з європейських університетів. Незважаючи на мізерні відомості про Івана Сірка до 1653 року, ми можемо впевнено стверджувати, що такої освіти він не отримував».

4. Роздивіться картину Іллі Рєпіна «Пишуть листа турецькому султанові» (1880—1891). На ній зображений, зокрема, й отаман Іван Сірко.

STOP ~~**FAKE**~~

**ІВАН
СІРКО**

Опишіть настрій зображених козаків, використовуючи наведені слова.

бе(з/с)перечно, (з/с)дається, ро(з/с)ташовано, ро(з/с)сміявся, можна (з/с)казати, (з/с)розуміло, (з/с)малював, бе(з/с)сумнівно, ро(з/с)казують.

4. Підготуйте допис для соціальних мереж про Івана Сірка чи іншу видатну особу з української історії, використавши лише достовірну інформацію.

Написання префіксів ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-

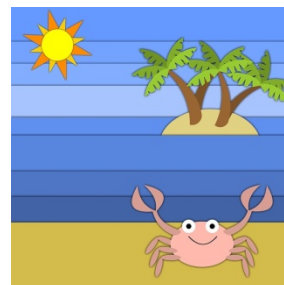

Вправа 48

1. Прочитайте слова, вставляючи голосні звуки, літери на позначення яких пропущено.

ПР..СИЛЬНИЙ
ПР..МОРСЬКИЙ

2. Поміркуйте, однаковий чи різні звуки пропущено в словах.

3. Як ви вважаєте, чи можна перевірити правопис літери на позначення голосного у префіксі?

В українській мові маємо префікси **пре-**, **при-**, **прі-**, які відрізняються правописом і значенням.

ПРЕ-	ПРИ-	ПРІ-
<p>Надає слову значення збільшеної ознаки, можна замінити словом <i>дуже</i>:</p> <p><i>превеликий</i> (= дуже великий), <i>пречудовий</i> (= дуже чудовий)</p>	<p>Надає значення наближення чи просторового прилягання:</p> <p><i>приїхати, прийти,</i> <i>пришкільний</i></p>	<p>Пишемо лише в словах</p> <p><i>прізвище,</i> <i>прізвисько,</i> <i>прірва</i></p>
<p>У словах церковного вжитку:</p> <p><i>преосвященний,</i> <i>престол, презирливий,</i> <i>преподобний, превелебний</i></p>	<p>Надає значення приєднання:</p> <p><i>причепити, прибити</i></p>	

Вправа 49

1. Спишіть слова.

Превеселий, предивно, презавзятий, преподобіє, преклоніння, прекрасно, премилый, преображення, претихо.

Прибудова, прибулець, привіконний, привласнити, пригаслий, пригостити, приймач, приготований, пригріти, пригрозити, приїзд, приазовський.

Прізвище, прізвисько, прірва.

2. Виділіть префікси, поясніть їхній правопис.

Вправа 50

1. Прочитайте слова та випишіть ті з них, що мають префікси.

Презент, предмет, преосвященний, предок, президент, прещирий, прем'єр, премія, препарат, преса, пресувати, пресумний, презентація.

Приватний, приварити, привид, приз, призабути, призьба, призвук, приземлення, прикриття, прикро, призер, призма, прилеглий, прилив.

2. Поясніть правопис виписаних слів.

3. Поміркуйте та поясніть, як можна перевірити правопис інших слів.

Вправа 51

1. Спишіть слова, виділіть префікси.

Зів'янути — прив'янути,
зачинити — причинити,
зігнути — пригнути,
загладити — пригладити,
заглушити — приглушити,
згоріти — пригоріти.

Причинить, будь ласка, двері!

2. Порівняйте значення слів, визначте відмінності між ними. Поясніть, за яким правилом пишемо префікс **при-** в наведених словах.

Вправа 52

1. Перепишіть слова, вставляючи пропущені літери **е, и**.

Пр..добрий — пр..добритися, пр..старий — пр..старкуватий,
пр..красний — пр..крашати, пр..бідний — пр..біднятися, пр..малий —
пр..меншити, пр..тихий — пр..тишити, пр..глухий — пр..глушити,
пр..соромно — пр..соромити, пр..хороший — пр..хорошитися, пр..світлий —
пр..світити.

2. Над кожним словом напишіть, якою частиною мови воно є.

Вправа 53

1. Запишіть запропоновані слова, додавши префікс ПРЕ- чи ПРИ-.
Поясніть вибір.

ПРИ-?

Товстий, міський, розумний,
битий, теплий, чудовий, вчити,
сміливий, складно, в'язати,
хитрий, шкільний, бідний, вітати.

ПРЕ?

2. Виділіть префікси.

Вправа 54

Перепишіть, уставляючи пропущені літери **е, и, і**.

Пр..мудрий, пр..купити, пр..цінитися, пр..нишклий, пр..ручити,
пр..голомшений, пр..мерзлий, пр..чаїтися, пр..пізнитися, пр..звище,
пр..будувати, пр..думати, пр..милий, пр..буття, пр..погано, пр..брати,
пр..звище, пр..крите, пр..ходити, пр..глядатися, пр..рва, пр..садибний,
пр..м'яти, пр..сушити, пр..варити, пр..палити, пр..єднати.

Вправа 55

Спишіть речення, вставивши пропущені літери.

Він був елегантний і модний до неможливості, зачесаний так гладесенько, що волосся лежало, мов пр..лизане (З. Мензатюк). Той, кого назвали Іванком, лише пр..зирливо хмикнув (Н. Довгопол). Вдалині зблиснуло широке плесо річки і дівчинка пр..швидшила крок (В. Коляда). Він цього і не помічав, що він підспівує і пр..танцює, захоплений купальськими ігрищами (Ю. Логвин). І їм часто доводиться печалитись, бо в їхньому безкінечному житті одні люди пр..ходять, другі відходять (І. Жиленко).

Вправа 56

1. Згадайте, які частини мови називаються прикметником, прислівником та прийменником. Чому вони так називаються? Звірте свої міркування з інформацією з рубрики «Про що говорять слова».

2. Правопис назв яких частин мови можна пояснити вивченими правилами вживання префікса **при-**?

3. Поміркуйте та поясніть значення слів *прислів'я* та *приказки*.

Вправа 57

1. Прочитайте текст.

У всі часи й епохи ..палахують на небосхилі історії люди, імена та пр..звища яких передають із покоління в покоління. Герої цементують ідеї в народній пам'яті, ..творюють цілі епохи й дають надію у смутні часи. Без героїв неможлива нація, але саме нація народжує героїв.

Прості, звичайні у житті люди роблять те, що повинні ..робити саме в потрібний момент, те, що підказує їм серце, те, що шепочуть у їхній свідомості вікові народні образи.

Самопожертва заради Батьківщини та свого народу є однією з вершин людського духу. Здатність і бажання ..робити більше, ніж роблять інші — невід'ємна риса відзначених іскрою долі. Здатність перебороти страх та вагання, невтомно захищати власний спосіб життя і майбутнє наступних поколінь відрізняють кращих із нас.

Справжні герої не мають пафосу та чванливості, адже героїзм бере свій початок в чистому та полум'яному серці. Щирість до людей та відданість своєму народу не потребують винагороди. Але забути про власних героїв — це злочин для суспільства. Герої пр..пиняють народжуватися там, де втрачається народна пам'ять.

(Із блогу Ірини Фріз на сайті «Укрінформ»)

Плакат Марії Кінович «Герої України» (2022)

2. Випишіть слова з пропусками, вставивши потрібну літеру згідно з вивченими орфограмами.

3. Дайте тексту назву. Складіть план тексту.

4. Чи згодні ви з думкою автора щодо визначення поняття «герой»? Розкажіть, як ви уявляєте героїв та героїнь.

Про що говорять слова

Чи замислювалися ви, чому частини мови називаються так, як називаються?

Іменник — називає ім'я. Займенник — заміняє ім'я. Прикметник називає прикмету (ознаку). Числівник — число. Дієслово — дію. Прислівник уживається при слові (зазвичай при дієслові). Прийменник — при імені. Сполучник — сполучає. Частина — додає частинку значення.

Вправа 58

Виконайте тестові завдання.

1. Префікс **с-** є у слові

А скеля

В скафандр

Б схотіти

Г скверний

2. Із префіксом **з-** на місці пропуску треба писати обидва слова в рядку

А ..дійснити, ..повнюватися

В ..гасити, ..формувати

Б ..псувати, ..мити

Г ..садити, ..заду

3. На місці пропуску треба вставити **с** в одному зі слів рядка

А ро..жати, бе..перервний

Б ..нищити, ро..дати

В ро..каятися, ..казати

Г бе..межний, ро..ливати

4. Префікс **при-** треба писати в усіх словах, ОКРІМ

А пр..мітка

В пр..чинити

Б пр..красний

Г пр..бігти

5. Помилку допущено в рядку

А примиритися, розщедриться

В роздавач, спресовано

Б бессилля, преглибокий

Г змилуватися, прибережний

Правила написання букв Е, И, І в іменникових суфіксах

-ЕЧОК- чи -ИЧОК-? -ЕЧК- чи -ИЧК-?

Вправа 59

1. Прочитайте слова.

ТІСТ..ЧКО
ТІСТ..ЧОК

ПАЛ..ЧКА
ПАЛ..ЧОК

2. Поміркуйте, чи однаково ми вимовляємо звук, що позначає пропущена літера.

3. Чи треба перевіряти правопис цих слів?

В українській мові існує багато слів зі зменшено-пестливим значенням. Деякі з них утворено за допомогою суфіксів **-ечок-**, **-ечк-** чи **-ичок-**, **-ичк-**.

Зазвичай у суфіксах зі зменшено-пестливим значенням пишемо **е**: **-ечок-**, **-ечк-**, наприклад *вершечок*, *річечка*.

Ці суфікси потрібно відрізнити від суфіксів **-ичок**, **-ичк-** у словах, що походять від іменників із суфіксом **-ик-**, **иц(я)**: *котичок* — від *котик*, *вуличка* — від *вулиця*.

-ЕЧОК-, -ЕЧК-	-ИЧОК-, -ИЧК-
Пишемо зазвичай у словах зі зменшено-пестливим значенням	Пишемо у словах, що походять від іменників із суфіксами -ик- , -иц(я)
<i>вершечок, річечка</i>	<i>котичок, вуличка</i>

Зверніть увагу! Якщо корінь слова закінчується на **й**, то графічно суфікс записуємо **-єчк-**, **-єчок**, адже звуки [йе] позначаємо літерою **є**: *Софієчка*, *краєчок*.

Вправа 60

1. Прочитайте слова.

Віконечко, словечко, часничок, паляничка, кошичок, ножичок, мішечок, піріжечок, водичка, стежечка, копієчка, розумничка, паличка.

2. Поміркуйте, чи в усіх словах потрібно застосовувати нове правило написання суфіксів.

3. Випишіть слова із суфіксами **-ичок**, **-ичк-** та слова, від яких вони утворені. Виділіть суфікси в усіх записаних словах.

Зразок: часни^ччок — часни^к.

Вправа 61

1. Запишіть слова, вставивши пропущені літери **е**, **є** чи **и**.

Книж..чка, літ..чко, розумн..чка, стеж..чка, пал..чка, петруш..чка, пшен..чка, вогн..чок, вул..чка, пал..чка, гач..чок, кра..чок, кач..чка, ча..чка, сон..чко, сун...чка, гнізд..чко, літ..чко.

2. Виділіть суфікси.

Вправа 62

1. Знайдіть слова, записані з помилками. Перепишіть їх правильно.

Віконечко, п'ятикласничка, стрічичка, кішечка, конечок.

2. Поясніть орфограму у виписаних словах. Складіть із ними речення.

Вправа 63

Спишіть речення, вставляючи пропущені літери.

Озирнувшись навкруги, чи ніхто не дивиться, він швиденько шуснув протоптаною стеж..чкою в бур'яни (С. Васильченко).

Але із розбитого вщент вікна висунувся дяд..чко — може, вчитель фізкультури — й весело гукнув: «Молодець!» (А. Костецький).

Міліціонер кинувся навітки, безсило вимахуючи вже непотрібною смугастою пал..чкою (Л. Воронина).

Задержися хвил..чку, маю тобі щось сказати (І. Франко).

Було дуже приємно пити каву біля столика, на який сівся і сівся сніг, і його весь час доводилося згортати рукав..чкою (І. Жиленко).

За пів години каструля свіжого червоного борщичку з м'якенькими пампушками, які смачно пахли часн..чком, опинилася у хлопчачих животах (С. Гридін).

Ніби витираючи руш..чком пил зі спортивних снарядів, він потихеньку підкрався до великого вікна (І. Будз).

Вправа 64

1. Прочитайте текст.

Був звичайний день. *Літо* вже добігало кінця, але *сонце* палило нещадно. *Трава* на вулицях нашого міста геть посохла. Тому *Марія* зранку сиділа на веранді й читала *книгу*. Раптом вона почула пронизливий нявкіт. Високо на дереві, аж на *вершк*у, сиділа руденька *кішка*. Дівчинка була *розумницею*, тому вирішила, що самій лізти так високо небезпечно. Але вона знала, що робити.

2. Спишіть текст, додавши до виділених слів суфікси **-ечок-, -ечк-** чи **-ичок, -ичк-**. Як, на вашу думку, змінилася оповідь?

3. Розкажіть, яка функція зменшено-пестливих суфіксів. Підкресліть два слова, у яких є інші зменшено-пестливі суфікси.

4. Допишіть продовження історії.

-ИНН(я), -ІНН(я) чи -ЕНН(я)?

Вправа 65

1. Прочитайте слова.

БАЧ..ННЯ

НАТХН..ННЯ

2. Поміркуйте, чи однаково ми вимовляємо звук, що позначає пропущена літера. Чому?

3. Правопис якого слова треба перевірити?

В іменниках середнього роду пишемо суфікси **-инн(я)**, **-інн(я)**, якщо наголос падає на суфікс: *начі́ння, ході́ння*.

Суфікс **-енн(я)** маємо в іменниках середнього роду з наголосом на корені: *звѐрнення, піднѐсення*.

-ИНН(я), -ІНН(я)	-ЕНН(я)-
В іменниках середнього роду, якщо наголос падає на суфікс	В іменниках середнього роду з наголосом на корені
<i>начі́ння, ході́ння</i>	<i>звѐрнення, піднѐсення</i>

Вправа 66

1. Прочитайте слова.

Картоплиння, ластовиння, напруження, удосконалення.

2. Запишіть слова фонетичною транскрипцією.
3. У яких словах суфікс звучить нечітко?
4. Поясніть правопис суфіксів.

Вправа 67

1. Запишіть слова у два стовпчики: 1) із суфіксами **-инн(я)**, **-інн(я)**, 2) із суфіксом **-енн(я)**.

Гарбуз..ння, ліпл..ння, лушп..ння, сид..ння, змужн..ння, зауваж..ння, схвал..ння, вез..ння, нас..ння, дослідж..ння.

2. Позначте наголос у словах і виділіть суфікси.

Вправа 68

1. Випишіть слова із суфіксом **-енн(я)**.

Громов..ння, кресл..ння, картопл..ння, ріш..ння, звільн..ння, свідч..ння походж..ння, кукурудз..ння, бадил..ння, укріпл..ння, приверн..ння, розсел..ння, признач..ння.

2. Виділіть суфікси та поясніть орфограму.

Вправа 69

Від поданих слів утворіть і запишіть іменники із суфіксами **-инн(я)**, **-інн(я)** або **-енн(я)**.

Зразок: *звернутися — звернення.*

- 1) Запросити, уточнити, управляти, спростити.
- 2) Морква, соняшник, гарбуз, павутина, буряк.

2. Поміркуйте, чим відрізняються за значенням слова, утворені в рядках 1 і 2.

3. Підкресліть слова, у яких відбулося чергування приголосних.

Вправа 70

Спишіть речення, вставляючи пропущені літери.

Прочитавши цю книжку, занотуй свої враж..ння про неї, зазнач незрозумілі місця та подай загальні зауваж..ння (*Майк Йогансен*).

В мені вона бачила тільки ластов..ння, руде волосся, ніс бараболею (*Олесь Бердник*).

Якесь дивно заглибл..ння в стіні... (*Л. Письменна*).

Після закінч..ння матчу хлопці обмінювалися думками, пожвавлено коментували хвилюючу гру (*В. Росін*).

Петько аж підстрибував від задовол..ння (*А. Давидов*).

Попередж..ння пролунало вчасно: іще мить — і наша капсула розлетілася б на друзки (*Л. Воронина*).

Потім, схиливши голову, довго дивився, як, відбиваючись від води, виграє на чорному просмоленому борту тонке сонячне павут..ння (*В. Нестайко*).

Лузає задачки, тільки лушп..ння летить! (*А. Дімаров*).

Вправа 71

1. Спишіть текст, уставляючи пропущені літери.

Коли батьки повернулися з відрядж..ння, *тета* заявила, що тепер вона швидше відгукнеться на оголош..ння в газеті і поїде бавити чужих дітей до Канади, ніж прийме запрош..ння опікуватися цими *лайдаками*, *шибениками* і *байдикунами*. Мала на увазі

Ілюстрація Володимира Хорошенка

Квітку і Павлика. Вони, уявляєте собі, на цілих пів дня ув'язнили її, рідну тету, у ванній кімнаті. Зачинили на замок.

(О. Сенатович)

2. За допомогою тлумачного словника, мережі Інтернет чи консультацій з дорослими з'ясуйте значення виділених слів. До яких груп лексики вони належать?

Пригадайте!

Діалектні слова — слова, які вживають не всі носії мови, а лише мешканці певної території.

Письменницькі новотвори — нові слова, які створила одна людина і які вживаються лише в її творах.

3. Запишіть незнайомі слова до свого словничка.
4. Поміркуйте, що могло передувати описаній ситуації.
5. Чи можна, на вашу думку, схарактеризувати професію вчителя чи вихователя дітей як героїчну? Чому?

Вправа 72

1. Поміркуйте, представники яких професій є героями нашого часу.
2. Опишіть одну з героїчних професій, використавши три слова із запропонованих нижче.

Відрядж..ння, побач..ння, поверн..ння, закінч..ння, провед..ння, продовж..ння, враж..ння.

3. Запишіть текст (4—5 речень).

Про що говорять слова

Коли ми прощаємося, часто вживаємо слово *до побачення*. Правопис літери на позначення ненаголошеного [e] в суфіксі ви вже можете пояснити. А те, що цей прислівник пишемо окремо, варто запам'ятати: *до побачення*. Аналогічно пишемо синоніми *до зустрічі*, «*на добраніч*».

-ИВ(О) чи -ЕВ(О)?

Вправа 73

1. Прочитайте слова.

ПАЛ..ВО

МАР..ВО

2. Поміркуйте, чи однаково ми вимовляємо звук, що позначають пропущені літери. Чому?

Суфікс **-ив(о)** пишемо в іменниках, що позначають продукт або результат праці людини, наприклад: *морозиво, мереживо*.

Суфікс **-ев(о)/-єв(о)** пишемо в кількох словах — назвах явищ природи: *марево*.

-ИВ(о)-	-ЕВ(о)
Пишемо в іменниках, що позначають продукт або результат праці людини	Пишемо в назвах явищ природи
<i>морозиво, мереживо</i>	<i>марево</i>

Зверніть увагу! Якщо корінь слова закінчується на **й**, то графічно суфікс записуємо **-єв-**, адже звуки [йе] позначаємо літерою **є**: *сяєво*.

Вправа 74

1. Спишіть слова, вставляючи на місці пропусків літери **и**, **е** чи **є**.

Вар..во, печ..во, мар..во, пал..во, ма..во, добр..во, мороз..во, ся..во.

2. Виділіть суфікси.

Вправа 75

1. Прочитайте слова. З'ясуйте значення незрозумілих слів та випишіть їх до свого словничка.

Молозиво, привабливо, бережливо, огниво, марево, дешево, ліниво, ввічливо, місиво, сяєво, миттєво.

2. Випишіть слова, які можна перевірити за вивченим правилом.
3. Поясніть правопис слів.
4. До якої частини мови належать невиписані слова?

Вправа 75

1. Знайдіть слова, написані з помилками, та перепишіть їх правильно.

Мереживо, плетиво, мариво, добриво, біопалево, сяїво.

2. Поясніть правопис виписаних слів.
3. Складіть із ними речення, запишіть їх.

Вправа 76

1. Спишіть речення, вставляючи пропущені літери.

Зоя ро..в'язала свій рюкзак, вийняла вузлик, добула печ..во (*Олесь Бердник*).

Купами стояли срібні чаші, тарелі, глечики — і всі ро..мальовані, ро..цяцьковані, мереж..вним плет..вом оздоблені (*Раїса Іванченко*).

Плюхнувшись у те міс..во, Макс перелякав гусей, які там дрімали (*І. Будз*).

Сягнувши краю небосхилу, лімузин змахнув чорними крилами та, перетворившись у чорного ворона, ро..танув наче мар..во (*Олекса Росич*).

І котик все життя був з ними — прямих золоте пряд..во й казки ро..повідав (*Нар. творчість*).

2. Поясніть орфограми.

Вправа 77

1. Прочитайте текст допису.

Для того, щоб стати героєм, не обов'язково треба (з/с)дійснити подвиг чи (з/с)творити щось неймовірне. Героїзм часто непр(е/и)мітний, а пр(і/и)звища героїв невідомі широкому загалу. Сучасні герої — це і наші воїни, які бе(з/с)трашно захищають країну, і волонтери, про яких ро(з/с)повідають неймовірні історії, і всі люди, які працюють на благо України, і діти, що пр(е/и)красними усмішками надихають дорослих. Героєм можна бути, навіть якщо ти просто продаєш мороз(и/е)во, але робиш це щиро та пр(е/и)носиш задовол(е/и)ння іншим.

2. Спишіть текст, виправивши помилки на вивчені орфограми.

3. Чи згодні ви з думкою автора? Доведіть або спростуйте думку автора, скориставшись схемою нижче.

Я підтримую / не підтримую ...

Я так думаю, тому що...

Для прикладу наведу ситуацію (з життя, фільму, телепередачі).

Отже, ...

Букви Е, О, И в прикметникових суфіксах

-ОВ- чи -ЕВ- (-ЄВ-)?

Вправа 78

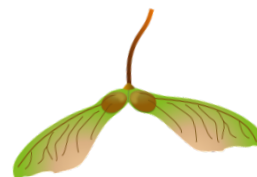
1. Прочитайте слова.

КЛЕН — КЛЕНОВИЙ

ЯБЛУНЯ — ЯБЛУНЕВИЙ

НАСІННЯ — НАСІННЄВИЙ

2. Поміркуйте, чи однакову функцію виконують суфікси.

Під час утворення прикметників від іменників використовують суфікси **-ов-** або **-ев-**. Вибір суфікса залежить переважно від останнього приголосного основи іменника, від якого утворюємо прикметник.

Якщо твірний іменник має основу, що закінчується твердим приголосним, додаємо суфікс **-ов-** (*роли[к]* — *роликовий*).

Якщо твірний іменник має основу з кінцевим м'яким або шиплячим, додаємо **-ев-** (*взіре[ц']* — *взірцевий*, *зам[ш]а* — *замшевий*). Цей суфікс пишемо також, якщо прикметник утворено від іменника середнього роду на **е**: *місце* — *міщевий*.

Суфікс **-ев-** графічно позначаємо як **-єв-**, якщо останній приголосний основи [й] або якщо перед суфіксом стоїть подовжений м'який приголосний (*со[й]а* — *соєвий*, *чу[т':а]* — *чуттєвий*).

Якщо в утвореному прикметнику наголос падає на закінчення, то він має суфікс **-ов-** незалежно від того, на який приголосний закінчується основа: *вольовий*.

-ОВ-	-ЕВ-	-ЄВ-
1. Якщо прикметник утворено від іменника, основа якого закінчується на твердий приголосний: <i>роликовий</i>	1. Якщо прикметник утворено від іменника, основа якого закінчується на м'який або шиплячий приголосний, і при цьому наголошено основу прикметника: <i>взірцевий, замшевий</i>	1. Якщо прикметник утворено від іменника, що закінчується на й : <i>соевий</i>
2. Якщо утворений прикметник має наголос на закінченні, незалежно від того, який приголосний передусу суфіксу -ОВ- : <i>вольовій</i>	2. Якщо прикметник утворено від іменника середнього роду на е : <i>місцевий</i>	2. Якщо перед суфіксом стоїть подовжений м'який приголосний: <i>чуттєвий</i>

Запам'ятайте! Деякі прикметники мають паралельні варіанти з різними суфіксами: борщевий і борщовий

дієвий і дійовий

лицевий і лицювий

взуттєвий і взуттьовий

життєвий і життьовий

миттєвий і миттьовий

грошєвий і грошовий

кінцєвий і кінцьовий

пальцєвий і пальцьовий

бездоцєвий і бездоцьовий (але тільки доцьовий)

Вправа 79

1. Прочитайте слова.

Рядковий — прикінцевий, фруктовий — овочевий, кварцовий — ситцевий, соєвий — крайовий, конвалієвий — гайовий, бузковий — помаранчевий, лицевий — лицювий.

2. Поясніть правопис прикметників.

Вправа 80

1. Запишіть слова, заповнивши пропуски.

Перц..вий, черепах..вий, плюш..вий, яйц..вий, уривк..вий, фарш..вий, м'яз..вий, черепиц..вий, серц..вий, фаз..вий, бой..вий, поршн..вий, ді..вий.

2. Поясніть орфограми.

Вправа 81

1. Запишіть прикметники, заповнивши пропуски.

Оливк..вий колір, глянц..вий журнал, митт..ва реакція, пластик..вий посуд, тунц..вий салат, стільник..ва мережа, парник..вий ефект, розрахунк..овий рахунок, житт..ва ситуація, кінц..вий результат.

2. Підкресліть прикметники, у яких можливі варіанти суфіксів.

Вправа 82

Від запропонованих іменників утворіть прикметники за допомогою суфіксів **-ов-** або **-ев-** (**-єв-**).

Словник, випадок, насіння, шавлія, парча, дощ, груша, матч, щавель магній, сіль, мармур.

Сталь, яблуна, марш, форель, стіл, взуття, межа, борщ, промінь, липа, гелій, значення.

Вправа 83

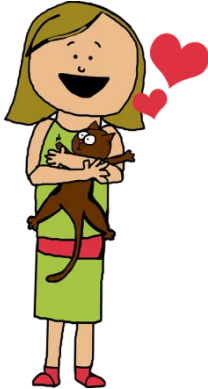
Спишіть речення, вставляючи пропущені літери.

Тому не думай, що твій житт..вий шлях уже визначився, що ти вже кіноактор (*В. Нестайко*). Але й його ледве помітиш у цьому степ..вому морі (*П. Супруненко*). Вранці запитав, що воно таке, у діда Валька, місц..вого ветеринара (*А. Топачевський*). Та ніде не сказано, щоб чоловік здобував собі хліб потом вол..вим, чи кон..вим, чи осл..вим, чи верблюд..вим (*І. Франко*). Передавали з рук у руки алюміні..вий кухлик, напивалися досхочу (*Д. Ткач*). Учні висипали з класів під ласкаві промені лагідного вересн..вого сонця (*Є. Доломан*). Дядько Кузя по дорозі на пошту зайшов у взутт..вий магазин і приглядає чобітки для своїх трьох дівчаток (*І. Жиленко*).

Вправа 84

1. Прочитайте слова.

Тетяна — Тетянин   Іван — Іванова

Софія — Софіїна   Василь — Василева

2. Поміркуйте, чим схожі та чим відрізняються прикметники.

Прикметники, що позначають належність комусь і відповідають на питання *чий? чия?*, утворюємо за допомогою кількох суфіксів.

Якщо іменник має закінчення **-а, -я**, прикметник утворюємо за допомогою суфікса **-ин-/-їн-**: *Микола — Миколин*, *Катруся — Катрусин*. Суфікс **-їн-** графічно позначаємо як **-їін-**, оскільки його додаємо до іменників, основа яких закінчується на [йа]: *Анастасі[йа] — Анастасїін*.

Від іменників, що закінчуються на приголосний або мають закінчення **-о**, прикметники утворюємо суфіксами **-ів / -їв**, що переходять в **-ов, -ев / -єв**: *Євген — Євгенів, Євгенова; Василь — Василів, Василева; Андрій — Андрїїв, Андрїєва*.

-ИН-/-ІН-	-ІВ/-ЇВ, -ОВ-, -ЕВ-/-ЄВ-
Від іменників чоловічого та жіночого роду, що мають закінчення -а, -я : <i>Миколина мрія, Катрусин щоденник, Анастасїін скутер</i>	від іменників, що закінчуються на приголосний або мають закінчення -о : <i>Євгенів самокат і Євгенова думка, Василів проєкт і Василева бейсболка, Андрїїв рюкзак і Андрїєва книга</i>

Вправа 85

1. Прочитайте речення.

Ех ви, мамусині донечки! — вигукнула Макароніна (*В. Нестайко*).

За перелазом біліла сорочка і блищали сині Тарасові очі (*С. Васильченко*).

Чомусь на Михасевому обличчі відобразився подив (*М. Рибалко*).

І її, Маринина, місія на цьому буде вважатися завершеною (*Ірен Роздобудько*).

І раптом зрозуміла, що для мене означає Маріїна розповідь (*І. Потаніна*).

А отой, хто чхав, іще трішки пововтузився під Сергієвим ліжком і затих (*А. Костецький*).

Наставала Христинина черга здвигати плечима, бо в тому пункті з татом годі було сперечатись, він стояв на своєму (*О. Донченко*).

У Андрієвого батька голосище!.. (*В. Кава*).

2. Випишіть прикметники зі значенням належності, виділіть суфікси.

Зверніть увагу! Прикметники зі значенням належності, утворені від власних назв, пишемо з великої літери.

Вправа 86

1. Від поданих іменників утворіть прикметники зі значенням присвійності у формі жіночого роду однини.

Зразок: *Кирило — Кирилова.*

Микола, Ярина, бабуся, Інна, Юлія, Юля, Віра, Микита, стюардеса.

Сергій, батько, Василь, Семен, Остап, учитель, Антон, Данило, директор, Назар.

Вправа 87

Від поданих іменників утворіть прикметники зі значенням присвійності у формі жіночого роду однини.

Мирослава, Мирослав; Євгенія, Євген; Олександра, Олександр;
Ярослава, Ярослав; Вікторія, Віктор.

Зверніть увагу! Під час творення прикметників зі значенням присвійності можуть відбуватися зміни звуків у коренях, наприклад: *Ольга — Ольжин, Оленка — Оленчин, сваха — свахин, Федір — Федорів.*

Вправа 88

1. Прочитайте речення.

Дуже його зворушила Лисиччина побожність (*І. Франко*).

Та яку шкоду мачушині діти не зроблять, все на батькових звертають (*О. Іваненко*).

І тоді пан Богдан сказав таке, від чого Наталоччина душа затрепетала (*З. Мензатюк*).

2. Випишіть прикметники зі значенням присвійності, запишіть іменники, від яких вони утворені.

Зразок: *Софійчнин — Софійка.*

Вправа 89

1. Від поданих іменників утворіть прикметники зі значенням присвійності у формі чоловічого роду однини.

Зразок: *Ганна — Ганнин, Ганнуся — Ганнусин.*

Ганна, Ганнуся; Наталія, Наталка, Наталочка; Марія, Марійка, Марієчка, Маруся; Тетяна, Тетянка; Катерина, Катруся.

2. Поміркуйте, як утворити подібні прикметники від імен *Маша, Катя, Таня, Ваня*. А від імен *Марійка, Катруся, Тетянка, Івась*? Які, на вашу думку, звучать краще? Чому?

Вправа 90

1. Замініть іменники прикметниками зі значенням присвійності.

Зразок: *планшет Остапа — Остапів планшет.*

Мудрість бабусі, обіцянки Максима, гребінець Аліси, книга вчителя, пенал Анастасії, зошит Тихона.

-ИЧН-, -ІЧН- чи -ЇЧН-?

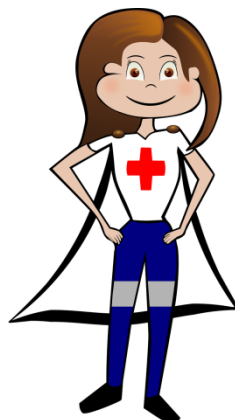
Вправа 91

1. Пригадайте, у чому полягає правило «дев'ятки». До яких слів його застосовуємо?
2. Запишіть слова, вставивши пропущені літери.

ІСТОР..ЧНИЙ

МАГ..ЧНИЙ

ГЕРО..ЧНИЙ

3. Поясніть правопис цих слів.

Суфікси **-ичн-**, **-ічн-** та **-їчн-** служать для творення прикметників від іменників іншомовного походження. Вибір суфікса залежить від попереднього звука і регулюється правилом «дев'ятки»:

- після букв **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** пишемо **-ичн-** (*демократичний*);
- після літер на позначення інших приголосних — **-ічн-** (*географічний*);
- після літери на позначення голосного — **-їчн-** (*прозаїчний*).

-ИЧН-	-ІЧН-	-ЇЧН-
Після букв д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р	Після літер на позначення інших приголосних	Після букви на позначення голосного
<i>демократичний</i>	<i>географічний</i>	<i>прозаїчний</i>

Вправа 92

1. Спишіть словосполучення, вставивши пропущені літери.

Ортопед..чний салон, археолог..чні розкопки, істор..чний музей, академ..чний театр, демократ..чний режим, синтакс..чний розбір, граф..чний дизайн, симфон..чний оркестр, моза..чна підлога.

2. Виділіть суфікси, поясніть правопис.

Вправа 93

1. Спишіть слова, вставивши пропущені літери.

Категор..чний, пол..т..чний, анатом..чний, соц..олог..чний, орган..чний, фіз..чний, грамат..чний, юр..д..чний, мед..чний, океан..чний, пер..од..чний, фабр..чний, сим..етр..чний, акробат..чний

2. Згадайте, які правила регулюють правопис іншомовних слів.

3. Виділіть суфікси, поясніть правопис.

Вправа 94

Від поданих іменників утворіть прикметники за допомогою суфіксів **-ичн-, -ічн-** чи **-їчн-**.

Гуморист, алергія, метал, паразит, анекдот, біологія, фемініст, реаліст, пандемія, олігарх.

Вправа 95

Спишіть речення, вставивши пропущені літери.

Мила й симпат..чна вона була неймовірно (*В. Нестайко*).

Вони виходили з косм..чного корабля на поверхню абрикоса-гіганта, перелякано мружачись і підібгавши довгі рожеві хвости (*Л. Вороніна*).

Але найбільше будить Васильків поет..чний дар дідусь Федір (*М. Павленко*).

Я ж так мріяв усе життя зробити щось геро..чне! (*В. Нестайко*).

Довгими вечорами сиділи вони гуртом, гортали довідники, не раз відвідували зоолог..чний та ботан..чний музеї (*А. Давидов*).

Вправа 96

1. Спишіть текст, уставивши пропущені літери.

Лікарі — герої! | День медика 2022

FILM.UA Group

У справжніх героїв немає довгих плащів, спеціальної броні, чарівної палочки чи вміння літати.

Справжні герої носять медичні халати. У них мозолі від скальпелів, шрами від захисних масок та респіраторів, пр..добрі очі та пр..великі серця. Їхня суперсила — щодня бе..перервно рятувати людей. Вони не люблять про це ро..казувати.

Ми не знаємо усіх імен і пр..звищ, але дякуємо кожному лікарю, який ціною власного життя та здоров'я рятує нас із вами, особливо зараз.

Наші лікарі — мужні воїни, які рятують життя мільйонам: на передовій, у мобільних госпіталях, у мирних містах і навіть дистанційно через кілометри.

Дякуємо вам, лікарі!

(Із фейсбук-сторінки кіно- і телестудії «FILM.UA Group»)

2. Поясніть орфограми.

3. Поміркуйте, представників яких професій можна вважати героями.
Обґрунтуйте думку.

4. Опишіть одну з таких професій, скориставшись планом:

- 1) Яку професію я вважаю героїчною
- 2) Чому я так вважаю.
- 3) Чим представники цієї професії допомагають людям.
- 4) Приклад із життя.
- 5) Висновки.

Вправа 97

Виконайте тестові завдання

1. Літеру **и** треба вставити на місці пропусків у всіх словах рядка

А сон..чко, вул..чка

В запрош..ння, бадил..ння

Б зар..во, міс..во

Г квітн..чок, прян..чок

2. Неправильно утворено прикметник зі значенням присвійності
в рядку

А Степанова ідея

В Денисова творчість

Б Миколова ручка

Г татова гордість

3. За допомогою суфікса **-ов-** можна утворити прикметник від іменника
в рядку

А магнолія

В акація

Б герань

Г тюльпан

4. На місці пропусків треба писати **и** в обох словах рядка

А гімназ..чний, косм..чний

Б арха..чний, праістор..чний

В драмат..чний, дієт..чний

Г хрон..чний, космет..чний

5. Помилку допущено в реченні

А Усе виявилось набагато прозаїчнішим.

Б Якимсь незбагненим акробатичним стрибком він встиг вискочити на капот.

В Він механічно сунув знахідку в кишеню.

Г Вони оббігали величезним колом гігантський зал з мозаїчною підлогою.

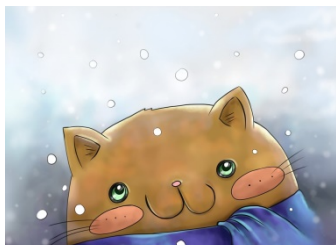

Антонімічні префікси й суфікси

Вправа 98

1. Прочитайте слова.

ЗСИПАТИ — РОЗСИПАТИ

МОРОЗЕЦЬ — МОРОЗИЩЕ

2. Поміркуйте, чим відрізняються слова в кожній парі.
3. Що зумовлює зміну значення в словах?
5. Які між собою за значенням виділені префікси та суфікси?
6. Пригадайте, що таке антоніми.

Ми вже знаємо, що є антоніми — протилежні за значенням слова. Антонімію можна спостерігати й на рівні префіксів і суфіксів: вони надають спільнокорневим словам протилежного значення або відтінків значення. Порівняйте:

ходити — заходити / виходити,

хмара — хмарка — хмарище.

Зверніть увагу! Антонімічні префікси зазвичай утворюють антоніми (занести — винести). Натомість антонімічні суфікси переважно утворюють синоніми, тому що надають словам емоційних відтінків значення, зокрема пестливості та згрублості (вовчик — вовчисько).

Вправа 99

1. Спишіть слова, виділивши префікси та суфікси.

Відпливти — припливти, відкритий — накритий, вдихнути — видихнути, заміський — передміський, заводити — виводити, вхід — вихід.

Козаченько — козарлюга, вітерець — вітрище, ручка — ручище, дощик — дошака, гарненька — гарнезна, вовчик- вовчисько.

2. Складіть зі словами речення (усно).
3. Поясніть значення антонімічних префіксів і суфіксів.

Вправа 100

1. Утворіть слова, додаючи до поданих слів запропоновані в дужках префікси та суфікси.

Сипати (з-, роз-), нести (за-, ви-), вести (при-, від-), вітамін (анти-, про-).

Кіт (-ик, -иц-), розумний (-еньк-, -юч-), нога (-к-, -иц-), складно (-уват-, -езн-), глибокий (-еньк-, -енн-).

2. Чи є антонімами слова першого рядка? А другого? Поясніть думку.

Вправа 102

Доберіть до кожного дієслова спільнокореневий антонім.

Принести, відчепити, накрити, заселитись, зіскочити.

Вправа 100

1. Об'єднайте запропоновані префікси в антонімічні пари (може бути кілька варіантів).

Пере-, з-, ви-, недо-, за-, роз-.

2. Доведіть антонімічність префіксів, дібравши приклади слів із ними.
3. Запишіть дібрані слова, виділіть префікси.

Вправа 104

1. Запишіть речення, обравши префікс чи суфікс із запропонованих у дужках.

І, здається, вона (роз-/за-)гадала всі-всі мої думки (Л. Смілянський).

Тікайте хутчій, бо йде страшний вовч (-ик/иц-е)! (Нар. творчість).

Важко (пере-/недо-)оцінити рослини і як лікарську сировину (А. Давидов).

Трохи вели(к-уват-/ч-езн-)ий, та це не біда (А. Дімаров).
Я сказав, що (ви-/в'-)їжджаю на цілий місяць у село (А. Кізя).
Лише (від-/нід-)бігши на чималу відстань, він наважився озирнутися
(Н. Забіла).

Вправа 105

Прочитайте речення з різними варіантами префіксів.

Як же (уви-/віді-)мкнути зв'язок?
Мама (с-/роз-)кладає речі.
Спробуй (при-/від-)клеїти скотч.
Оленко, ти нарешті (при-/ви-)їхала?
Суп я таки (недо-/пере-)солила.
Поміркуйте, як зміниться зміст речення.

Вправа 106

1. Прочитайте текст. Чи була вам відомою ця інформація? Що нового ви дізналися?

Видатна українська художниця Марія Примаченко майже все життя прожила в селі, а її картини підкорювали світ — Париж, Варшаву, Софію, Монреаль, Прагу і навіть Пекін. Вона створювала казкові світи в напрямі наївного мистецтва, або примітивізму. Це стиль спрощених форм, «чистих» кольорів. За змістом картини часто пов'язані з фольклором, а зовнішньо нагадують дитячі малюнки. Центром творчості Примаченко були фантастичні звірі, квіти та сюжети із життя селян.

(За матеріалами інтернет-видання
«Захід.нет»)

2. Розгляньте картину. Прочитайте її назву. Яке враження справляє на вас картина? Чи подобається вона вам? Чому?

Марія Примаченко. Щур у дорозі (1963)

3. Прочитайте текст.

Дивовижний талант Примаченко припав до душі відомій фінській дизайнерській компанії «Marimekko», яка виробляє речі для дому. З 2007 року фірма використовувала на своїх виробках малюнок, дуже схожий на роботу Марії Примаченко «Щур у дорозі». Завдяки пильній увазі журналістів авторитетного фінського видання «Helsingin Sanomat» у кінці травня 2013 року вибухнув мистецький скандал через те, що відома компанія взяла за основу зображення нашої художниці без дозволу рідних.

Компанія «Marimekko» та її дизайнер Крістіна Ізола вибачилися за цей інцидент. Тоді скандал із плагіатом викликав різке зростання інтересу до творчості української художниці з боку фінів.

(За матеріалами онлайн-видання «Artslooker»)

4. Висловіть свої думки про цю історію. Ви вважаєте цю ситуацію негативною (використання картини без дозволу) чи позитивною (поширення інформації про українську художницю)? Проведіть дискусію на цю тему.

5. Напишіть за картиною твір-розповідь.

Складні слова

Вправа 107

1. Прочитайте слова.

Привіт!

українська мова —
українськомовний

музичний і танцювальний —
музично-танцювальний

2. Поміркуйте, чим відрізняються слова в кожному рядку.

За кількістю коренів слова поділяються на прості та складні.

Простими називаємо слова, що мають один корінь: тиша, ранішній, розхвилюватися.

При цьому прості слова можуть мати кілька префіксів і суфіксів: на-в-з-до-гін, по-від-пис-ува-ти, по-роз-кид-а-н-ий, як-най-глиб-ш-ий.

Слова з двома чи більше коренями називаються **складними** (складаються з кількох). Складні слова створюються складанням двох або більше основ за допомогою сполучних голосних [o] чи [e] (загальноукраїнський, зорепад) або ж без них (перекотиполе, інтернет-книгарня).

Складні слова пишемо разом або через дефіс, про ці правила ми поговоримо пізніше.

Вправа 108

1. Спишіть слова, виділіть корені.

Дикобраз, видноколо, ліворуч, жовто-блакитний, місяцехід, Івано-Франківськ, вічнозелений.

2. Назвіть слова чи словосполучення, від яких утворилися складні слова.

Зразок: босоніж — босими ногами.

Вправа 109

1. Випишіть складні слова. У дужках запишіть слова, від яких утворилося складне слово.

Зразок: виконувати мимоволі — мимоволі (мимо волі).

Треба повернути ліворуч, фізико-математичний клас, користуватися інтернет-ресурсами, фотографії з аквапарку, солодко-кисле морозиво, оновити антивірус, відвідати півострів, п'ятиденний робочий тиждень, повсякденні справи, подарували самокат.

Вправа 110

1. Прочитайте слова та їх тлумачення.

Вітрогін — нерозсудливий хлопець, чоловік.

Дармовис — брелок, підвіска.

Суходіл — материк, суша.

Повсякчас — постійно, завжди.

2. Поміркуйте, що закладено в коренях слів.
3. Складіть із двома словами на вибір речення.
4. Згадайте приклади цікавих складних слів. Поділіться ними з однокласницями й однокласниками.

Вправа 111

1. Випишіть складні слова, виділіть у них корені.

І той начальник мотається вдень і вночі на всюдиході у сорокаградусний мороз, у пургу й заметіль (В. Нестайко).

Але Тарас відчував на собі повсякденно і повсякчасно лише один пункт із того контракту (О. Іваненко).

Проголина плутала то ліворуч, то праворуч і далі спускалася в глибокий яр (П. Бабанський).

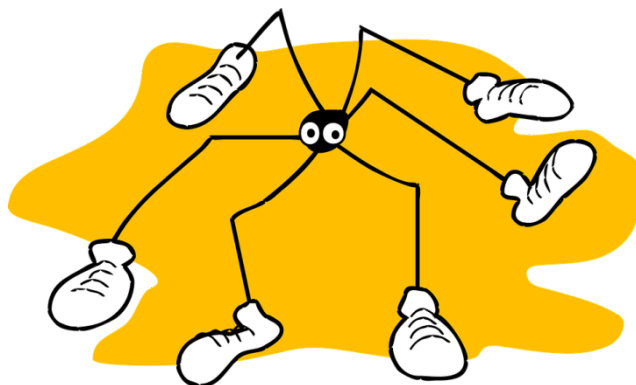
Великі, напрочуд гарні, пишні квіти відтворювали всі відтінки від світло-жовтого, майже білого, до темно-червоного: кремовий, жовтогарячий, ніжно-рожевий... (М. Рибалко).

2. У складних словах виділіть корені.
3. Визначте, які слова утворилися за допомогою сполучного голосного, а які без нього.

Вправа 112

1. Прочитайте вірш Грицька Бойка.

Сто ніжок
У стоніжок
по сто ніжок.
Всі сто
Милися.
Всі стомилися.

2. Знайдіть і випишіть складне слово.
3. Які омоніми є в тексті?

Вправа 113

1. Ознайомтеся з інформацією з рубрики «Про що говорять слова»
2. Випишіть подані в ній слова, виділіть корені. Поміркуйте, як утворилися ці слова.
3. Поміркуйте: слова в кожній парі є синонімами, омонімами, антонімами чи паронімами.
4. Складіть і запишіть речення із наведеними словами.

Про що говорять слова

Мимохіть — те саме, що *мимоволі*.

Мимохідь — проходячи мимо кого-, чого-небудь; по дорозі.

Листопад — назва місяця; процес опадання листя.

Падолист — процес опадання листя.

Вправа 114

1. Прочитайте текст оголошення.

Запрошуємо всіх охочих узяти участь у патріотичному та творчому проєкті

«Сучасні супергерої України»!

У нас завжди були супергерої: Котигорошко, Кирило Кожум'яка, Іван Сірко, Іван Побиван, козак Мамай. Вони всі були наділені магічно-фантастичними здібностями, які допомагали їм боротися з ворогами України. Створімо своїх супергероїв із суперздібностями, які допомагають нашим воїнам.

Потрібно придумати ім'я, суперсилу, суперздібності, суперісторію та суперпригоду для героя.

Створіть цей образ власноручно за допомогою різнофактурних матеріалів (паперу, тканини, шкіри, ниток тощо). Очікуємо від вас неймовірної розповіді про свого супергероя та фотографії. Отже, вперед! Творіть! Роботи надсилайте на нашу електронну адресу.

(Із фейсбук-сторінки Комунального закладу «Підліткові клуби за місцем проживання» Рівненської міської ради)

2. Випишіть складні слова, виділіть у них корені.
3. Розгляньте малюнки, надіслані на конкурс. Яке враження вони на вас справили? Обговоріть, у яких ситуаціях могли б бути корисними ці герої. Чи хотіли би ви взяти участь у такому конкурсі?

Це Вогнебій. Його придумав і намалював Влад Глущенко (8 років). Цей герой уміє літати і повеліває вогнем.

Це Мрія. Вона українка, вільна, сильна, незалежна. Мрія стоїть на сторожі та захищає Україну. Її придумала й намалювала Ольга Поліщук (12 років).

4. Опишіть свого супергероя: його ім'я, який він на вигляд, які суперздібності має тощо. Удома за бажання намалюйте героя.

Вправа 115

Виконайте тестові завдання.

1. Антонімічні суфікси є в словах рядка

А тоненький, тонесенький

Б глибоченний, глибочезний

В Маринин, Петрів

Г розумненький, розумнючий

2. Антонімічні префікси є в словах усіх рядків, ОКРІМ

А застрибнути, зістрибнути

Б надважливий, архіважливий

В недоварити, переварити

Г підійти, відійти

3. Просте слово є в рядку

А пароплав, тимчасово

Б праворуч, місяцехід

В світло-голубий, найтемніший

Г працелюбний, чимдуж

4. Складного слова НЕМАЄ в реченні
А Крізь завісу снігопаду виднілася постать.
Б Це було сказано привселюдно.
В Андрій втомлено скинув з плечей яскраво-зелений рюкзак.
Г Багато води сплигло з тих часів.

5. Антонім до слова *зібраний* можна утворити за допомогою префікса
А *ви-*
Б *на-*
В *розі-*
Г *о-*

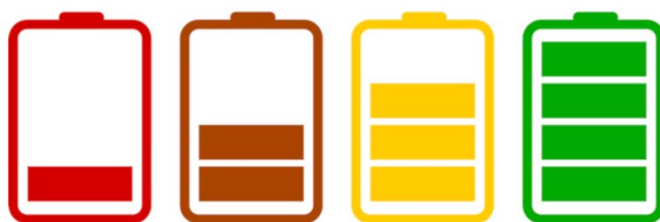
Підсумки та саморефлексія

Пригадаймо!

1. Із яких значущих частин складається слово?
2. Чим відрізняються спільнокореневі слова від форм одного слова?
3. Чому закінчення називається змінною частиною слова?
4. Для чого потрібні префікси та суфікси?
5. Які правила правопису префіксів і суфіксів ви знаєте?
6. Чим відрізняються прості та складні слова?

Ваші успіхи та подальші плани

1. Що нового ви дізналися під час опрацювання розділу?
2. Що вас найбільше зацікавило?
3. Де ви можете використати здобуті знання?
4. Чи задоволені ви своїми успіхами у вивченні цього розділу? Оберіть свій «рівень заряду».

5. Якщо ви хочете покращити успіхи, що плануєте для цього зробити?
Бажаємо досягнути мети!

ЗМІСТ

Навігатор.....	2
РОЗДІЛ 2. БУДОВА СЛОВА. ОРФОГРАФІЯ.....	3
Будова слова. Корінь слова. Спільнокореневі слова й форми слова.....	4
Незмінні й змінні слова. Основа та закінчення.....	12
Корінь, суфікс, префікс.....	16
Написання префіксів З-, ЗІ-, С-.....	23
Написання префіксів РОЗ-, БЕЗ-.....	27
Написання префіксів ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-.....	33
Правила написання букв Е, И, І в іменникових суфіксах.....	38
-ЕЧОК- чи -ИЧОК-? -ЕЧК- чи -ИЧК-?.....	38
-ИНН(я), -ІНН(я) чи -ЕНН(я)?.....	40
-ИВ(О) чи -ЕВ(О)?.....	44
Букви Е, О, И в прикметникових суфіксах.....	47
-ОВ- чи -ЕВ- (-ЄВ-)?.....	47
Правопис суфіксів у прикметниках зі значенням належності.....	50
-ИЧН-, -ІЧН- чи -ЇЧН-?.....	53
Антонімічні префікси й суфікси.....	57
Складні слова.....	61